

**ულუჩ ალი ფაშა - ტყვეობიდან ქაფუდან ფაშამდე
(იტალიური და თურქული წყაროების მიხედვით)**

ლევან ჯანჯღავა

ისტორიის მაგისტრი, თბილისის ივანე
ჯავახიშვილის სახელმწიფო უნივერსიტეტის
ახალი და უახლესი ისტორიის დეპარტამენტი,
ქ. თბილისი, საქართველო.

აბსტრაქტი.

XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში არა მხოლოდ სახმელეთო ძალებს ენიჭებოდა უპირატესობა, არამედ - საზღვაოსაც. ჭაბუკობაში გატაცებული ყმაწვილები, რომლებიც ისლამს იღებდნენ და ოსმალეთის სამხედრო რიგებში ირიცხებოდნენ, მაღალ სამხედრო საზღვაო თანამდებამდეც აღწევდნენ. მათ შორის იყო, ჩვენი კვლევის ობიექტი, ულუჩ ალი, რომელმაც ძალიან საინტერესო და მძიმე გზა გაიარა იმისათვის, რომ ოსმალეთის ფლოტის უმაღლესი თანამდებობისთვის - ქაფუდანობისთვის - მიეღწია.

ქართულ ისტორიოგრაფიაში დაწვრილებით შესწავლილი არ არის ულუჩ ალის, როგორც გამორჩეული ოსმალე მეზღვაურის ცხოვრების ისტორია. ამ ნაშრომზე მუშაობისას, ჩვენ, შეძლებისდაგვარად, ვითვალისწინებდით დასავლურ და აღმოსავლურ ისტორიოგრაფიაში დასახელებულ პიროვნებაზე არსებულ წყაროებს. დასავლური ლიტერატურიდან ვიხელმძღვანელებთ იტალიელი ისტორიკოსების მიერ გამოკვლეული XVI საუკუნიდან მოყოლებული იტალიური წყაროები, რომელთა გამოყენებაც ამ სტატიას შინაარსობრივად ამყარებს. ასევე, ყურადღება გავამახვილებთ ვალენტინა ძეკას, ვიტო ტეტის, ჯინო ბენძონის, გუსტავო ვალენტე (რომელსაც ეკუთვნის ულუჩ ალიზე დაწერილი ერთადერთი ბიოგრაფიული ნაშრომი) და ჯონ უოლფი. რაც შეეხება

აღმოსავლურ ლიტერატურას, ჩვენ გავეცანით იდრის ბოსთანის, ისმაილ ჰაქი უზუნჩარშილის და იოჰან ვილჰელმ ცინკეისენის ნაშრომებს.

აღსანიშნავია, რომ, იტალიური წყაროები უმეტესწილად ეყრდნობიან როგორც XIX და XX საუკუნის წყაროებს, ასევე ულუჩ ალის თანამედროვეთა გადმოცემებს. იგივე შეგვიძლია ვთქვათ თურქულ წყაროებზეც. ყველაზე დიდი შრომა მოითხოვა ამ წყაროების შედარებამ და სინთეზმა, რაც ხშირ შემთხვევაში ერთი კონკრეტული მოვლენის დადგენას გვართულებდა. ამ ყველაფრის მიზეზი იყო ის, რომ წყაროებში აღწერილი მოვლენები ხშირად არ ემთხვეოდნენ ერთმანეთს. აქვე, გამოვიტანეთ დასკვნა, რომ ჩვენ ვერ ვანიჭებთ უპორატესობას რომელიმე მათგანს.

საძიებო სიტყვები: ულუჩ ალი; ლეპანტოს ბრძოლა; ოსმალეთი XVI საუკუნეში; ზღვაოსნობა ოსმალეთში.

შესავალი.

წინამდებარე სტატიაში, იტალიურ და თურქულ ლიტერატურაზე დაყრდნობით განვიხილეთ ოსმალეთის იმპერიის ერთ-ერთი წარჩინებული, ყოფილი ქრისტიანის, ულუჩ ალის მოღვაწეობა. ზემოთ ჩამოთვლილ მასალაზე დაყრდნობით, ჩვენ შევეცადეთ ობიექტურად გადმოგვეცა საკითხის ძირითადი შინაარსი. გვიდა აღვნიშნოთ, რომ სტატია არ აცხადებს პრეტენზიას შინაარსის საბოლოო ხასიათზე და მომავალშიც შესაძლოა გარკვეულმა სიახლეებმა გამოიჩინოს თავი ამ საკითხთან დაკავშირებით.

მეთოდი.

ნაშრომში კრიტიკულად გაანალიზებულია XVI საუკუნის ოსმალეთის იმპერიაში მოღვაწე მეზღვაურის, კაპერის, ულუჩ ალის ისტორია, რაც ქართული ისტორიოგრაფიისთვის სიახლეს წარმოადგენს.

დისკუსია.

ბირნო გალენისა და პიპა დე ჩიკოს ვაჟი, ჯოვანი დონიგი გალენი, დაიბადა სამხრეთ იტალიაში, კალაბრიის რეგიონში,

რომელიც არაგონის სამეფოს ეკუთვნოდა, სავარაუდოდ 1519 წელს. ჯოვანის წარსული მეტწილად ბუნდოვანია. უფრო მეტიც, ერთი კონკრეტული აზრი კიდევ არ არსებობს იმის შესახებ, რომ მისი სახელი ჯოვანი ბატისტა თუ ლუკა იყო. მაგრამ, რა თქმა უნდა, მომავალი „ქაფუდან-ი დერისა“ ყოფილი სახელის დადგენა ჩვენი ინტერესის სფეროს არ წარმოადგენს.

მიუხედავად იმისა, რომ ჯოვანის, ისევე როგორც მამამისის, მეთევზის, ზღვასთან ურთიერთობა ადრე დაიწყო, მისი ცხოვრებისეული მოტივაცია სასულიერო მოღვაწეობის დაწყებით და საბოლოოდ მღვდლობით შემოიფარგლებოდა. მისი რელიგიური აღრზდა დომინიკელთა ორდენის წევრად გახდომით იწყება. მაგრამ, ჯოვანის (სავარაუდოდ 17 ან 20 წლის) სწავლება დასასრულს 1536 წლის აპრილში⁶ მიუახლოვდა, როდესაც იგი თურქი მეკობრის, ალი აჰმეთ რეისის, მიერ იქნა გატაცებული. აღსანიშნავია, რომ ალი აჰმეთ რეისი, ჰაირედინ ბარბაროსას ფლოტის ერთ-ერთი კაპიტანი იყო. კალაბრიისთვის და სკვილაჩეს ყურისთვის, ბარბაროსას თუ სხვა თურქი კაპერების სტუმრობა იშვიათი მოვლენა არ იყო, ჯოვანის მოტაცება თურქთა თარეშის სტანდარტული პროტოკოლი იყო. თუ სად მოხდა ჯოვანის მოტაცება ზუსტად უცნობია. წყაროები, კერძოდ პროფესორი იდრის ზოსთანი, მიგვითითებენ, რომ ჯოვანი ნეაპოლისკენ მიემგზავრებოდა, სადაც ის რელიგიური სწავლების გაგრძელებას აპირებდა. ეს ბადებს კითხვას, ზუსტად სად გადაიკვეთა ჯოვანის და ალი აჰმეთ რეისის გზები?

აქვე აღსანიშნავია წყარო, რომელიც მოკლედ აღწერს, რომ კალაბრიის ნაპირებს არა თუ ალი აჰმეთ რეისი, არამედ თვით ჰაირედინ ბარბაროსა 30 გალეონით მოადგა. მან ჯოვანი არა მხოლოდ მოიტაცა, არამედ მამამისი, ბირნო, მოკლა (იგულისხმება ბარბაროსას ეკიპაჟი და არა თვით ბარბაროსა). ეს მოსაზრება,

⁶ მიუხედავად იმისა, რომ ჯოვანის ასაკი და გატაცების ზუსტი თარიღი უცნობია, ზემოაღნიშნული წყაროებიდან არაერთი მიუთითებს ჯოვანის მოტაცების წელს ანუ 1536 (ამ წელს განსაკუთრებით ვხვდებით დომენიკო მარტირეს აღწერაში). ასევე ცნობილია, რომ ჯოვანი, ალი აჰმეთ ფაშას ქვეშევრდომებმა მისი მოზარდობის ბოლო წლებში მოიტაცეს. მის ასაკობრივ ჰიპოთეზას, სავარაუდოდ ისიც ამყარებს, რომ ჯოვანი სასულიერო განათლების მისაღებად ემზადებოდა, რაც გამორიცხავს მის მცირეწლოვნებას.

კოზენციელ მღვდელს დომენიკო მარტირეს ეკუთვნის. ეს უკანასკნელი ამ მოვლენას მის ნამუშევარში La Calabria Sacra e Profana-ში აღწერს. დასახელებულ ნამუშევარში მარტირემ, კალაბრიელი რელიგიური მოღვაწეების ცხოვრების აღწერას დაუთმო. მიზანშეწონილი იქნება, თუ გავითვალისწინებთ, რომ მარტირეს ჯოვანის გატაცების მოკლე აღწერა შესაძლოა მხატვრულად დრამატიზირებული იყოს. როგორც ვიტო ტეტი მის არტიკლში მარტირეს მოიხსენიებს: პიროვნება, რომელიც კარგად იცნობდა მისი პერიოდის მთავარ შრომებს და ასევე ზეპირად გადმოცემულ ამბებს, ფაქტებსა და ლეგენდებს.

ტყვედ ჩავარდნილი ჯოვანის ჰაირედდინ ბარბაროსას ფლოტის ერთ-ერთ გალეონის მენიჩბედ ამუშავებდნენ. მისი ტყვედ ჩავარდნიდან ორ წელიწადში, 1538 წელს, მან პრევეზას ბრძოლაშიც მიიღო მონაწილეობა, სადაც ბარბაროსას უდიდესი გამარჯვებისა და ანდრეა დორიას უმძიმეს დამარცხების თვითმხილველი გახდა.

პრევეზას ბრძოლიდან რამოდენიმე წელიწადში, ჯოვანი რჯულს იცვლის და მუსულმანი ხდება. რჯულის ცვლილებასთან ერთად, ჯოვანის ახალი სახელი ულუჩ ალი მიენიჭა. პირველ რიგში განვიხილოთ მისი რჯულის შეცვლის მოვლენა. უცნობია თუ ზუსტად როდის და კერძოდ რატომ იცვალა ჯოვანი რჯული. მაგრამ წყაროები მიგვითითებენ, რომ ამ გადაწყვეტილების მიღების უკან, ჯოვანის თვითგადარჩენის სურვილი იყო. წყაროები მოგვითხრობენ კონფლიქტზე, სადაც უცხო პიროვნება ჯოვანის ფიზიკურ შეურაცხყოფას აყენებს და სახეში სილას ურტყავს. ჯოვანი შეურაცხყოფას ვერ იტანს და ერთი მუშტის მოქმევით მის მოქიშპეს კლავს. ზუსტად აქ იყოფა წყაროებში წარმოდგენილი ინფორმაცია, არა სიუჟეტში, არამედ მოკლული პიროვნების ეროვნებაში. გუსტავო ვალენტე, ისევე როგორც დომენიკო მარტირე აღნიშნავენ, რომ ჯოვანის მოქიშპე ნეაპოლელი ტყვე იყო, რომელმაც ჯოვანი შურის ნიადაგზე შეურაცხყო⁷. ბარ-

⁷ ამ ვერსიის თანახმად, ჯოვანის მისი გალეონის კაპიტანი, ჯაფარი, დაუახლოვდა რის შედეგადაც მან ჯოვანი თავისთან სახლში წაიყვანა. ჯოვანი არამარტო მის ახალ ბატონთან, არამედ მის მეუღლესთანაც დაახლოვდა. ეს სიახლოვე განსაკუთრებით ორ ტყვეს, სიცილიელს და ნეაპოლელს არ ესიამოვნათ. ეს იყო ჯოვანისა და ნეაპოლ-

თლომე ბენასარის აზრით კი მოქიშპე ეროვნებით თურქი იყო. წყაროები თანხმდებიან, რომ ჯოვანი რჯულს სწორედ ამ ეპიზოდის შემდეგ იცვლის, მათი თქმით, ჯოვანის ეშინოდა, რომ მკველობის გამო მას სიკვდილით დასჯიდნენ. ეს დამაჯერებელია ნეაპოლელი ტყვის შემთხვევაში, რადგან ოსმალეთში ტყვის მიერ მეორე ტყვის მოკვლა სიკვდილით ისჯებოდა⁸. იმისათვის, რომ ეს არ მომხდარიყო, მან რჯული იცვალა და მუსულმანი გახდა. ამერიდან ჯოვანი, ულუჩ ალის სახელით იყო ცნობილი. ამ ვერსიის თანახმად, აშკარად ჩანს, რომ ჯოვანი გალენის ულუჩ ალიდ ტრანსფორმაცია არა თუ ნებაყოფლობითი, არამედ გარემოების მიერ შექმნილი ვითარებიდან გამომდინარეობს. აღსანიშნავია, რომ ამ ეპიზოდს ყველაზე ადრე დომენიკო მარტირე აღწერს. შესაძლებელია თუ არა, რომ აქაც გამოყენებული იყოს მოვლენების მხატვრული დრამატიზირება? სრულიად შესაძლებელია, მაგრამ ბოლომდე არ არის გამორიცხული ის, რომ მარტირეს ყურამდე ეს ისტორია მცდარი ფორმით მივიდა, გამოგონილი იმ ადამიანების მიერ ვინც უკვე შემდგარი ქაფუდან ფაშას მიმართ ცუდად იყვნენ განწყობილნი. ამ უკანასკნელის მიმართ მათი უარყოფითი დამოკიდებულება კი შესაძლოა მისი ევროპული და ქრისტიანული წარსულიდან გამომდინარეობდეს. ამ ჰიპოთეზის დასამტკიცებლად, საკმარისია გამოვიყენოთ ნუსრეთ გედიქის სტატია, სადაც ულუჩს ვინმე უსახელო მეზღვაური აკრიტიკებს და დასცინის, წარმოვიდგინოთ არა უსახელო მეზღვაური არამედ ნამდვილი პოლიტიკური ოპონენტი, ის რას იზავდა.

რაც შეეხება ჯოვანის ახალ სახელს - ულუჩ ალი. მიგელ სერვანტესი მის შედევერში, დონ კიხოტში, ჩინებულად ხსნის თუ როგორ იძენდნენ თურქები სახელებს. სერვანტესის დაკვირვებით, თურქებში გავრცელებული იყო იმ ზედსართავი და არსე-

ელი ტყვის შორის ტრაგიკული შემთხვევის მიზეზი. ტრეკანის ენციკლოპედიის თანახმად, ჯოვანი თავდაპირველად უარზე იყო რჯული ეცვალა, რაც ლოგიკურია, ის ხომ ოდესღაც მღვდლობას აპირებდა. მაგრამ, მისი ბატონისა და ბატონის მეუღლის დაჟინებით მიიღო ისლამი.

⁸ თურქს ისევე როგორც „ნეო-თურქს“ გათურქებულ (ასე მოიხსენიებს გათურქებულებს ტრეკანი) პიროვნებას ჯოვანის ქმედება, ანუ თავისივე ტყვის მკვლელობის გამო არ დასჯიდნენ.

ბითი სახელების გამოყენება, რომლებიც პიროვნებას აღწერდნენ. ჯოვანის ზედსართავი *ულუჩ* ერგო. ულუჩ, არაბული „ილჩ“-იდან მოდიოდა, რაც უხცოს ან ურჯულოს ნიშნავდა, ტერმინი რომელსაც ჩრდილოეთ აფრიკაში, კერძოდ ბერბერთა სახელმწიფოებში მათთვის არასასურველი ქრისტიანების მიმართ იყენებდნენ⁹. ხშირად ვხვდებით ულუჩ ალის სხვადასხვა ინტერპრეტირებულ ვარიაციებს, როგორც არის: Ulucali, Uluj, Euldj, Lucalli (რაც ბადებს ზემოთხსენებულ კითხვას, თუ მას მართლა ჯოვანი ან ლუკა ერქვა), Locchiali, Occhiali¹⁰ და სხვა. უმეტესწილად, ულუჩ ალის სხვაგვარად ინტერპრეტირებული სახელები ვეროპიდან, კერძოდ იტალიიდან მოდიოდა.

ულუჩ ალის შემთხვევაში, მისი სახელი ასევე იტალიურ ენაზე, მის რელიგიურ სტატუსს ქვს წარმოადგენდა. მას, ხანგრძლივი ცხოვრების მანძილზე, იტალიაში მოიხსენიებდნენ როგორც „ილ რინეგატო“ (il rinnegato). აღსანიშნავია, რომ „რინეგატო“ (rinnegato) გამცემს ნიშნავს, მაგრამ რელიგიურ კონტექსტში იგი უფრო რჯულგანდგომილს/ურჯულოს ნიშნავს, რაც XVI საუკუნეში იდენტურ კონტექსტს ატარებდა. მაგრამ როდი იყო ულუჩ ალი ერთადერთი რინეგატო? იტალიურ წყაროებში, *რინეგატო* ეხება ყველა იტალიელს, რომელმაც რჯული შეიცვალა. ეს ტერმინი, კერძოდ ოსმალეთში მოღვაწე იტალიელების კონტექტში არის გამოყენებული.

ულუჩ ალის, როგორც ახალგაზრდა *რინეგატოს* ცხოვრებაზე, ზუსტი ინფორმაციის მოძიება ვერ მოხერხდა. ჩვენს ხელთ არსებული წყაროები მეტწილად ულუჩ ალის ახალგაზრდობის განხილვისას აღწერენ იტორიას, როდესაც ის ოსმალთა მეკობრეების რიგს შეუერთდა. თუ დავეყრდნობით წყაროებს შორის გავრცელებულ ვერსიას, რომლის თანახმადაც ახალგაზრდა

⁹ აშკარად, სიტყვა „ულუჩ“-ს სხვა ენებში მეტი სინონიმი აქვს. თუ რომელ ზედსართავ სახელს იყენებდნენ ულუჩ ალის შემთხვევაში, უცხოს თუ ურჯულოს (და თუ იყო ამ ორს შორის რაიმე ფილოსოფიური განსხვავება), ზუსტად ვერ ვიტყვით. სჯობს ამ თემას პატივისცემით მოვეპყროთ და ეტიმოლოგიური კვლევები კომპეტენტურ პირებს დავუტოვოთ.

¹⁰ აღსანიშნავია, რომ სიტყვა Occhiali იტალიურად სათვალეს ნიშნავს. ამ შემთხვევაში, ეს ტერმინი და ულუჩ ალის სახელის ერთ-ერთი იტალიური ვარიანტია.

ულუქ ალი (როდესაც ის ჯერ კიდევ ჯოვანი დონიგის სახელს ატარებდა) კალაბრიიდან მოტაცებისთანვე მიჰყიდეს ვინმე მალაჩინოსან მეკობრეს, ჯაფარს. ეს აღსანიშნავია, რადგან ჯოვანი დონიგი, ზუსტად ჯაფარის ქვეშემრდომობისას იცვლის რჯულს და ხდება ულუქ ალი. ულუქ ალი, რომელიც ჯერ კიდევ არ იყო მუსლიმი, ჯაფარის ყურადღების ცენტრში მოქცეულა. ამ ფაქტორიტიზმის დამსახურება იყო ულუქ ალის დაქორწინება ჯაფარის ქალიშვილზე ბრაკადუნაზე. ამიერიდან, ულუქ ალი არა მხოლოდ ჯაფარის სიმე, არამედ მისი გალეონის მენიჩბეთა ზედამხედველი ხდება.

დომენიკო მარტირე, ისევე როგორც ტრეკანი, აღნიშნავს, რომ ჯაფარმა, მისი სიმე ულუქ ალი და მისი შვილი ალი თურგუთ რეისს, ოსმალეთის ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე დამსახურებულ მეზღვაურს და ალჟირის მომავალ ბეის, მიაბარა. როგორც ტრეკანი გვამცნობს, ჯაფარმა მისი შვილი ალი კერძოდ ულუქ ალის მიაბარა, რათა ეს უკანასნელი პირველის ზედამხედველობის ქვეშ ყოფილიყო. სამწუხაროდ აქ სრულდება ჩვენი წყაროების მიერ წარმოდგენილი ისტორიოგრაფია ჯაფარის, მისი შვილის ალის და ულუქ ალის მეუღლის, ჯაფარის ასულის, ბრაკადუნას შესახებ.

საინტერესოდ მიგვაჩნია ის, რომ ტრეკანის თანახმად ულუქ ალი თურგუთ რეისს 1541 წელს უერთდება. ეს წინააღმდეგობაში მოდის პროფესორ იდრის ბოსთანის მოსაზრებასთან, რომლის ჩანაწერები არ აღწერს არც ულუქ ალის გათურქებას და არც ულუქ ალისა და ჯაფარის ოჯახურ ურთიერთობას. პროფესორი ბოსთანის თანახმად, ულუქ ალიმ თურგუთ რეისს ერთგულება 1548 წელს აღუთქვა.

ულუქ ალის ბიოგრაფია, მისი თურგუთ რეისთან შეერთების შემდეგ ნაკლებად ბუნდოვანია, რამეთუ აქედან იწყება ულუქ ალის ლეგენდის ჩამოყალიბება.

ულუქ ალი, რომელიც უკვე თურგუთ რეისის ფლოტის ნაწილს ხელმძღვანელობდა, თურგუთ რეისისთან ერთად არაერთ საზღვაო ლაშქარში თუ სანაპირო თარეშში მიიღო მონაწილეობა. წყაროების გადამოწმებისას შევამჩნიეთ, რომ მხოლოდ იდრის ბოსთან ალწერს 1549 წლის მაჰდიას დაცვას (თუნისი).

ექვი არ გვეპარება, რომ ბოსთანი არა 1549 წლის, არამედ 1550 წლის მაჰდიის დაცემას აღწერს, სადაც ანდრეა დორიას ხელმძღვანელობის ქვეშ მყოფმა გაერთიანებულმა ესპანურმა და მალტის ორდენის ფლოტმა საზღვაო ქალაქში გამაგრებული თურგუთ რეისი ალყაში მოაქციეს. ბოსთანის თქმით, ამ დროს ულუჩ ალიც თურგუთ რეისთან იმყოფებოდა. საბოლოოდ, თურგუთ რეისი ალყას გაექცა და თავი ჯარბას კუნძულს შეაფარა.

ზუსტად ერთ წელიწადში, 1551 წელს, ულუჩ ალიმ თურგუთ რეისთან და ოსმალეთის ქაფუდან ფაშასთან, სინან ფაშასთან, ერთად ტრიპოლი აიღო. ტრიპოლი ამ დროს ესპანეთს ეკუთვნოდა, მაგრამ იგი 1530 წელს კარლოს I-მა (საღვთო რომის იმპერატორი: კარლ V) მალტის ორდენს გადასცა. თუნისის აღება ოსმალებს არ გასჭირვებიათ, მათ ეს მხოლოდ ექვს დღეში მოახერხეს. თუ პროფესორ ბოსთანს დავეთანხმებით, რომ ულუჩ ალი ტრიპოლის აღებაშიც ფიგურირებდა, მაშინ თავდაჯერებულად შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ მან ასევე მონაწილეობა მიიღო 1551 წლის მალტის გოზოს კუნძულის და 1553 წელს, საფრანგეთის დახმარებით, კორსიკის აღებაში. უფრო მეტიც, დარწმუნებით ვიცით, რომ ულუჩ ალიმ თურგუთ რეისთან და ფიალე ფაშასთან 1560 წელს ჯარბას ბრძოლაში მიიღო მონაწილეობა და ჯოვანი ანდრეა დორიას (ანდრეა დორიას ძმის შვილის-შვილი) მეთაურობის ქვეშ მყოფი ესპანური ფლოტი დაამარცხა.

ულუჩ ალის ფლოტში აქტიურმა მსახურობამ არა მარტო თურგუთ რეისთან, არამედ ქაფუდან ფაშა, ასევე ევროპული წარმოშობის (სავარაუდოდ უნგრელი) ფიალე ფაშასთან დაახლოვა. ულუჩ ალის წარმატებებმა, რა თქმა უნდა, ყურადღება მიიქციეს, რის შედეგადაც 1562 წელს ულუჩ ალის ალექსანდრიის გვარდიის კაპიტნის ტიტული ენიჭება. საინტერესო არის ის, რომ იტალიურ წყაროებში ულუჩ ალის 1562 წელს მოიხსენიებენ როგორც ალექსანდრიის გვარდიის უფროსს/კაპიტანს, მაგრამ არაერთ თურქულ წყაროებში მითითებულია, რომ იგი 1562 წელს ალექსანდრიის არა თუ გვარდიის კაპიტანი, არამედ ბეილერბეი გახდა, რაც რეალობას აშკარად არ ასახავს. მაგრამ მართალია, რომ ულუჩ ალის ეგეოსის ძღვის მცირე ტერიტორიის, კერძოდ

კუნძული სამოსის და იზმირის პროვინციის მიმდებარე ზღვის სანაპიროების მეთვალყურეობა დაევალა.

1565 წელს, დაზუსტებით ვიცით, რომ ულუჩ ალი მალტის ალყაში იღებდა მონაწილეობას. მის გვერდით არაერთი მისი თანამებრძოლი იბრძოდა: თურგუთ რეისი, ფიალე ფაშა, სალიჰ რეისი და ჰაირედდინ ბარბაროსას ვაჟი ჰასან ფაშა. მიუხედავად იმისა, რომ ოსმალეთის ფლოტს ძალზედ კომპეტენტური პირები მართავდნენ, ოსმალეთი ესპანეთის და მალტის ორდენის გაერთიანებულმა ძალებმა გაანადგურეს. ამ ბრძოლას თვით თურგუთ რეისიც კი შეეწირა. მისი გვამი კი თვით ულუჩ ალიმ ტრიპოლიში დაასვენა. წყაროების თანახმად, თურგუთ რეისი ტრიპოლის ბეილერბეი იყო. მისი სიკვდილის შემდეგ კი ეს ტიტული ულუჩ ალის ერგო წილად.

აღსანიშნავია, რომ ულუჩ ალი, როგორც ყველა სხვა ოსმალო კაპერი, სამხრეთ იტალიის სანაპირო ქალაქებს არაერთხელ დაესხა თავს. წყაროებში ზუსტად არ არის მითითებული თუ კერძოდ ვის და როდის დაესხა იგი თავს მაგრამ ვიცით, რომ მის რისხვას ვერც მისი მშობლიური მხარე, კალაბრია, ვერ გადაურჩა. შეიძლება ეს ზედმეტად პოეტურად ჟღერდეს, მაგრამ, კალაბრიაში შესვლით, ულუჩ ალიმ საბოლოოდ დაასამარა მისი წარსული, როგორც ჯოვანი გალენი. ამასთან ერთად, ულუჩ ალიმ განაგრძო ჰაირედდინ ბარბაროსას გზა გაენთავისუფლებინა ათასობით მორისკოები იბერიის ნახევარკუნძულიდან.

როგორც ჩანს, ულუჩ ალის სახელი ჩრდილოეთ აფრიკის სახელმწიფოებიდან ყველაზე მეტად თუნისს უკავშირდება. თურქული წყაროების თანახმად, ულუჩ ალის თუნისში ჩართულობა ძალზედ იგრძნობოდა. მეტიც, აშკარად ჩანს მისი გავლენა, როდესაც იგი თავის თავზე იღებს თუნისის ადმინისტრაციულ პოზიციებზე ბეი-ების დანიშვნას. 1568 წელს სულთან სელიმ II-მ (1566-1574) ულუჩ ალი ალჟირის ბეილერბეის თანამდებობაზე დანიშნა, რამაც მას ჩრდილოეთ აფრიკაში გავლენა და პრესტიჟი მოუმატა¹¹. ამასობაში, მოახლოვდა 1571 წელი - ლეპანტოს ბრძ-

¹¹ ალჟირის სანჯაყი სხვა სანჯაყებისგან განსხვავებით უფრო მაღალი დონის ავტონომიით სარგებლობდა. ალჟირს მეტწილად, ოსმალეთის დროშის ქვეს მოცურავე კაპერები და მეკობრეები განაგებდნენ.

ოლა. ასევე თურქული წყაროების თანახმად, საბრძოლო კონსილიუმის მიმდინარეობისას, ულუქ ალი დაჟინებით ითხოვდა, რომ ოსმალეთის ფლოტს დაცვითი სტრატეგიით ემოქმედა და არა პატრასის ყურეში არამედ უფრო ღრმად, კორინთოს ყურეში შეეტყუებინათ „საღვთო ლიგის“ (ესპანეთის, ვენეციის, გენუის, მალტის ორდენის და წმინდა საყდრის ალიანსი ოსმალების წინააღმდეგ) გაერთიანებული ფლოტი და იქ დაემარცხებინათ. იმ დროს მოქმედი ქაფუდან ფაშა, მუეძინზადე ალი, რომელიც ოსმალეთის მთლიან ფლოტს მეთაურობდა, ულუქ ალის გეგმას კატეგორიულად უარყოფდა. იტალიურ წყაროებში ულუქ ალისა და ალი ფაშას დაპირისპირების ეპიზოდი ვერ მოიძებნა. ეს შეგვიძლია დავაბრალოთ იმას, რომ აღნიშნული გაუგებრობა პირადად ოსმალურ ფლოტში მეთაურთა შორის მოხდა, რასაც მხოლოდ ოსმალური (და შემდეგ თურქული) წყაროები გადმოგვცემენ.

საბოლოოდ, ოსმალეთის ფლოტი „საღვთო ლიგასთან“ უმძიმესად დამარცხდა. ირონიულად, ბრძოლას თვით მუეძინზადე ალი ფაშა ემსხვერპლა, ულუქ ალი კი ორმოციოდე ხომალდით გადარჩა და უაკნ დაიხია. როგორც ჩანს, მიუხედავად ალი ფაშას სიჯიუტისა, ულუქ ალიმ თვითონ მიმართა თავისივე სტრატეგიას, და ბოლოს მისივე ზარბაზნების კვამლში დაუსხლტა მტერს ხელიდან. სტამბოლში დაბრუნებისას, ულუქ ალიმ ცხოვრების ახალ ეტაპში შეაბიჯა. იგი სულთან სელიმ II-მ ახალი სახელით, ქილიჩ-ით (Kiliç - ხმალი) შეამკო. ახალ წოდებასთან ერთად, სულთანმა ულუქ ალის სიმბოლურად ხმალი უბოძა და ამით, 1571 წლის 29 ოქტომბერს, ქილიჩ ალი, ოსმალეთის იმპერიის დიდი ადმირალის, ქაფუდან ფაშას თანამდებობაზე, დაინიშნა¹².

ულუქ ალიმ, რომელსაც ამიერიდან ქილიჩ ფაშას სახელით მოვიხსენიებთ, განაგრძო მისი კაპერული, ისევე როგორც სახელმწიფოებრივი, მოღვაწეობა, როგორც ქაფუდანი. მან განაგრძო

¹² აღსანიშნავია, რომ, სტამბოლში ცასვლისას, ულუქ ალიმ სულთა სელიმ II-ს მალტის ორდენის საფლაგმანო ხომალდის დროშა ჩამოუტანა. ასევე ირონიულად, უნდა აღინიშნოს, რომ ლეპანტოს ბრძოლაში დაღუპულ ჯიუტ მიემინ ალი ქაფუდან ფაშას საფლაგმანო დროშა დღესაც იტალიაში, ქალაქ პიზაში არის გამოფენილი.

ესპანელების წინააღმდეგ თუნისისთვი ბრძოლა. ეს უკანასკნელი მან 1574 წელს დაიკავა და უფრო მეტიც, ესპანეთის ფლოტის ადმირალი გაბრიო სერბელონი ტყვედ აიყვანა.

დასკვნა.

თურქული წყაროები მიგვანიშნებენ, რომ იგი სტაბოლში არაერთხელ იქნა შემჩნეული ნამაზის დროს. ალბათ ურიგო არ იქნება თუ ვივარაუდებთ, რომ ოსმალეთის დროშის ქვეშ ცურვის შედეგად, ქილიჩ ალი ფაშამ მართლაც რომ ძირფესვიანად მიიღო ისლამი. მაგრამ, მაინც ვერ გამოვრიცხავთ იმ ჰიპოთეზას, რომელიც ბადებს კითხვას, რამდენად უარყო მან ქრისტიანობა.

ქილიჩ ალი სტამბოლში 1587 წელს გარდაიცვალა. ლეგიტიმური შთამომავლის არყოლის გამო, მისი ხაზინა ოსმალეთის სახელმწიფოს გადაეცა. გარდაცვალებამდე ცხრა წლით ადრე, ქილიჩ ფაშამ სახელგანთქმულ ოსმალე არქიტექტორს სინანს (-1588) მეჩეთის დაპროექტება და აშენება დაუკვეთა. ლეგენდის თანახმად სინანმა ქილიჩ ფაშას გაკვირვებით მიმართა, რომ მისი, როგორც უდიდესი მეზღვაურის, მეჩეთს იგი ხმელეთზე ვერ ააშენებდა. პასუხად ქილიჩ ფაშამ, სინანს ანატოლიის სხვადასხვა კუთხიდან სამშენებლო მასალა - ქვა ჩამოუტანა. მეჩეთის მშენებლობისას ბოსფორის სრუტის განაპირა ტერიტორია ამოაშრეს, რათა იქ ქილიჩ ფაშას მეჩეთი აეშენებინათ. მიუხედავად იმისა, რომ ბეიოღლუს უბანში დღემდე დგას ეს გრანდიოზული მეჩეთი, რომელიც მართლა ქმნიდა ილუზიას, რომ იგი ზღვაზე იდგა, რაც ქილიჩ ფაშას საზღვაო ცხოვრებას გადმოსცემდა.

დაიბადა როგორც ჯოვანი, აღიზარდა როგორც ულუჩ ალი და გარდაიცვალა როგორც ქილიჩ ფაშა და დღეს იგი მისივე სახელობის მეჩეთში განისვენებს.

გამოყენებული ლიტერატურა/ Referances:

- Bennassar, B. (1991). *I cristiani di Allah. La straordinaria epopea dei convertiti all'islamismo nei secoli XVI e XVII*. Milano: Rizzoli.
- Benzoni, G. (1998). *Dizionario Biografico degli Italiani (Vol. 51, GAL-ENI, Gian Dionigi)*. Enciclopedia Italiana di Scienze, Lettere e Arti.
- Gaborieau, M. and Krämer, Gudrun. (2014). *The encyclopaedia of Islam: Three (Kiliç Ali Paşa by Idris Bostan)*. Leiden: Brill.
- Gedik, N. (2017). “*Gemici dili ile Kiliç Ali Paşa HİCVİYYESİ*,” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 02(37), pp. 131–176. Available at: <https://doi.org/10.24058/tki.2020.355>.
- Kiliç Ali Paşa (no date) *TDV İslâm Ansiklopedisi*. Available at: <https://islamansiklopedisi.org.tr/kilic-ali-pasa> (Accessed: November 22, 2022).
- Teti, V. (2008). “*Gian Giacomo Martini e Uluciali alias Kiliç Ali Pasha: aspetti della costruzione dell'identità calabrese tra XVI e XVII secolo*,” *La Calabria del vicereame spagnolo: storia, arte, architettura e urbanistica*.
- Uzunçarşılı İsmail Hakkı and Karal, E. Z. (2019). *Osmanlı Tarihi (Cilt 2)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Valente, G. (1960). *Vita di Occhiali*. S.l.: Centro bibliografico calabrese.
- Wolf, J. B. (1979). *The Barbary Coast: Algiers under the Turks 1500 to 1830*. New York: W. W. Norton & Company.
- Zecca, V. (2017). “*Una pagina delle relazioni tra Calabria e Nord Africa. Occhiali e il fenomeno dei rinnegati nel XVI e XVII secolo*,” *Occhiali Rivista Sul Mediterraneo Islamico*, 1(1).
- Zinkeisen, J.W. (2011). *Osmanlı imparatorluğu Tarihi (Cilt 3)*. Istanbul: Yeditepe Yayınevi.

**Uluç Ali Pasha – From Slave to Kapudan Pasha
(According to Italian and Turkish Sources)**

Levan Janjgava

M.A History, Ivane Javakhishvili Tbilisi State University,
Department of Modern and Contemporary History,
Tbilisi, Georgia.

Abstract.

In the Ottoman Empire of the 16th century, the maritime naval forces were as prioritized as the ground forces. Among the thousands of kidnapped youths, who were converted to Islam joined the ranks of the Ottoman army. Some reached high military and naval positions. Among the latter, was the person of our research, Uluç Ali, who lived a very interesting yet difficult life. Yet, to this day he remains to be one of the most influential Kapudan Pasha in the history of the Ottoman navy.

The life story of Uluç Ali as an outstanding Ottoman sailor has not been studied in detail in Georgian historiography. By working on this paper, we have taken into account the sources at hand that deal with Uluç Ali in both Eastern and Western historiography. From Western literature, we are guided by Italian sources from the 16th century, additionally researched by Italian historians and historiographers. We also highlighted Valentina Zecca, Vito Teti, Gino Benzoni, Gustavo Valente (author of the only biographical work written on Uluç Ali) and John Wolf. As for the oriental literature, we are acquainted with the works of Idris Bostan, Ismail Hakki Uzunçalış and Johann Wilhelm Zinkeisen.

It should be noted that the Italian sources mostly rely on the sources of the 19th and 20th centuries, as well as those of Uluç Ali's contemporaries of the 16th century.

The same can be said about Turkish sources. The greatest work was required by the process of comparison and synthesis of these sources, which in many cases made it difficult to determine the authenticity of one specific “occurred” event. The reason for all this was that the events described in the sources often did not match each other. Yet it has to be said that, due to the differing of source materials, we are not able to. Prioritize one over the other.

Keywords: Uluç Ali; Battle of Lepanto; Ottoman Empire in the XVI Century; Ottoman Maritime.